
	<p>Списание ЕПОХИ Издание на Историческия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“</p> <p>Journal EPOCHI [EPOCHS] Edition of the Department of History of “St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo</p>		<p>Том / Volume XXIX (2021). Книжка / Issue 1</p>
---	---	--	---

Калин Д. ТОДОРОВ/ Kalin D. TODOROV

Отзив за: Пламен В. Славов. Историческа традиция и съвременни реалии на православно подвижничество и поклонничество от Русия в Света гора (XVIII–XXI в.), Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2017, 173 с., ISBN 978-619-202-287-7

Review of: Plamen V. Slavov, *Russian Orthodox Asceticism and Pilgrimages to Mount Athos: Tradition and Modern Realities (18th–21st Centuries)*, Paisiy Hilendarski Plovdiv University Press, 2017, 173 p., ISBN 978-619-202-287-7

Доц. д-р Пламен В. Славов е преподавател във Философско-историческия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“, катедра „История и археология“, специалист по история на религиите. Политически активен и ангажиран, той е народен представител два мандата и продължава научната и преподавателската си дейност след това.

Забележително е, че независимо от цялостното си значение и роля в историята на Църквата и вероизповеданията няма цялостна православна история на Света гора (Атон), а още по-малко на поклонниците към нея. Справянето с огромната по обем и разнообразие мемоаристика на поклонници, подвижници, монаси и само туристи е истинско предизвикателство за всеки изследовател на това, безспорно изключително място за поклонение с богата, динамична и противоречива история. Общата информация се свежда до пътеводители с почти туристически характер, които отделят повече внимание на детайли, считани за значими, и препоръчват какво да съкратите, ако не ви достига времето като турист. Освен това поради спецификата на православието, което се дели на поместни църкви от най-ранния си период, за разлика от католицизма, определящ се с един-единствен общ център – Рим, повечето общи истории са посветени на мястото на една или друга народност в Света гора при буквално смазващата тежест на гръцкото православие. Книгата на доц. д-р Пламен Славов е принос именно в тази насока.

Нека първо споделя, че изследователят поставя под въпрос термина „монашеска република“. Това определено е неудачен и подвеждащ термин. Независимо от териториалната си обособеност и формално общо управление днес в историята си Атон не представлява каквато и да е форма на *universitas* в смисъла на това понятие, както е за университетите в Париж, Оксфорд или Кеймбридж, които, без да имат екстериториалност, разполагат със свои устави, кралски привилегии и множество колегии (общезития и колежи, дори и манастири до ок. 1500 г.). Атон е по-скоро призната с привилегии и екстериториалност постепенно формираща се общност от отшелници – от крайни (в келии) до общежитийни (в скитове и манастири) в православния свят, а не на временно пребиваващи с цел образование и възпитание младежи.

Авторът се е съсредоточил върху руското православие в Света гора през последните 300 години и е устоял на изкушението да навлиза в твърде специфични подробности за всеки манастир или значим инок, старец, игумен или монах, за да представи обобщена хронологично и географски картина на тази историческа традиция и съвременните ѝ реалии. С ясен и приятен, обяснителен и разясняващ на моменти стил, текстът ни държи в непосредствена близост до всяка историческа промяна, следвайки както политически, така и църковни събития и процеси. За целта са използвани основно публикувани документи и по-рядко архивни и лични спомени на автора от пребиваването му на място.

Изследването подсказва, че е част от по-мощна работа, която обещава да навлезе в дълбочина по отношение на взаимодействието „традиция–реалии“ през най-новата история. Настоящата част се състои от три глави, увод и заключение. Уводът (5–9 стр.) очертава и определя спецификата на монашеската общност през вековете като „опора, убежище и светилник на православието, градина, разсадник, средоточие на православното монашество, училище за подвижничество“. Определя се особеното съвременно положение и запазването на всички привилегии на Света гора не само по реда на гръцката конституция, но също така и в законодателството на ЕС.

Първа глава (10–38 стр.) съдържа очерк за най-ранната история на Света гора и разгръща описанието си върху началото и закрепването на отношенията между руските владетели и руското православие, от една страна, и Света гора – от друга. След първите поклонници от средата на XI в. руските отшелници получават от Мануил I Комнин скита „Ксилургу“ с хрисовул от 1143 г. Скоро след това русите получават и запустялата обител „Св. Пантелеймон“, като я възстановяват и наричат „Русик“. Униатското движение и османското завоюване на Константинопол от средата на XV в. ограничават дотолкова притока на поклонници и монаси към „Св. Пантелеймон“, че в кадастралните регистри от 1560 г. земите му са описани заедно с тези на Хилендарския манастир. Към политическата несигурност се добавят няколко земетресения през XVI в. Едва от средата на следващото столетие са възстановени връзките. Особено значение за изграждане на руското светогорското монашество има монахът анахорет Йоан Лествичник (ок. ср. VI – ср. VII в.), автор на забележителното ръководство по благочестие „Лествица“.

Втора глава (39–107 стр.) разглежда съдбата и дейността на подвижници и поклонници към Света гора на фона на сложния, противоречив период на конфликти между Руската и Османската империя. Продължителните руско-турски войни през XVIII–XIX в. ограничават до минимум възможностите на Руската империя да влияе върху статута на манастира си в Света гора. Помощта на императори и князе е ограничена, но остава непрекъсната и системна. Монасите в Атон активно участва в Гръцкото въстание между 1821 и 1829 г. и търпят турската окупация почти през целия му период. След създаване на независима гръцка държава през 1830 г. режимът за Света гора се либерализира и достъпът на поклонници и монаси вече е свободен. Независимо от конфискуваните имоти от светската гръцка държава руските манастири и скитове оцеляват благодарение на щедрите дарения от търговци и благородници. Към 1866 г. руският манастир е сред най-значимите и богатите в Атон и през 1875 г. избира руски игумен – схиархимандрит Макарий (Сушкин), с което окончателно възстановява обителта като руска.

Отец Макарий е оценен като най-значителният настоятел на руския манастир в Атон – управлява изключително успешно манастирските имоти, издига нова великолепна църква, нови корпуси с килии и най-вече осигурява редовна и постоянна поддръжка на всички сгради и помещения на територията му. Доброто управление на наличните, колкото и скромни да са, средства позволява активна работа на печатницата на манастира, за резултатът са и десетки милиони издадени и раздадени безплатно книги за вярващите.

Съдбата на скита „Св. Андрей Първозвани“, създаден през 1849 г. и наричан „Кремъл на Изтока“, е подробно проследена поради връзката му с имеславието – опит от началото на XX в. да се възроди исихаската практика на умна молитва. Движението е обявено за еретическо и се стига до намеса на руската държава, която изпраща крайцер и депортира 833 имеславци от

Атон през юли 1913 г. След революцията от 1917 г. и международното признание за включване на Света гора в гръцката територия през 1924 г., скитът продължава да е сред най-големите на Атон.

Последната глава (108–161 стр.) е посветена на бурните и противоречиви години през последното столетие. През дългия период на войни на Балканите и в световен мащаб между 1912 и 1918 г., включително и Гръцко-турската война от 1921 г., Атон е използван като пасивен коз в дипломатическите игри. Дипломатията на Русия предлага по време на всички преговори проекти за автономност на Света гора, но винаги отстъпва от тази позиция като разменна монета за една или друга придобивка. Така през 1914 г. руското присъствие на Атон се измерва в един манастир, два скита с общежития, 34 келии и 187 каливи – общо над 5000 души. Век след това е останал само манастирът „Св. Пантелеймон“.

Уставът на Света гора, ратифициран през септември 1926 г. от Гръцкия парламент, е анализиран подробно в изследването с особено внимание върху мястото му за руските институции в Атон. Макар уставът да урежда статута и ежедневието на монасите, той не може да компенсира прекъснатата връзка с метрополията и всяка стъпка на Атон се извършва след мъчителни и дълги преговори между Руската и Вселенската патриаршия. Манастирът „Св. Пантелеймон“ се стабилизира и укрепва при настоятелството на игумена Йеремия (1979–2016 г.). След 1990 г. връзките с метрополията са възстановени и потокът от поклонници и подвижници расте постоянно.

Изследването се основава главно на руски източници както архивни, така и библиотечни (166–171 стр.). Описателната част на изложението доминира и това ограничава критично-аналитичния му обем. В следващите части ще е важно да се включат повече сравнения с други национални манастири на Света гора, а защо не и със западни монашески ордени, включително и анализи на присъствието в света на тази тъй оригинална вероизповедателна структура. Добре би било да се включат и източници на други езици, не само от православни автори, но също така и от светски учени. Изследването е добра основа за по-мащабно и задълбочено проучване на Света гора, от което има необходимост не само на български език.